

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ У ДЗЕРКАЛІ ПОСТМОДЕРНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ

КИРИЛО, ДЗІГОРА¹

Анотація

В роботі розглядається таке явище як історична пам'ять крізь призму постмодернізму. В сучасних дослідженнях присвячених *memory studies*, доволі часто історична пам'ять розглядається лише як інструмент збереження та поширення ідентичності. Такий погляд не є поганим, адже дозволяє створювати певні інституції для роботи з пам'яттю, а також уніфікувати підходи та практики роботи, але, в свою чергу, втрачається розуміння емоційності та плюральності історичної пам'яті. Особливо під час війни проблеми в історичній пам'яті спільноти набувають ще більшої важливості та можуть впливати на емоційний стан суспільства. Все це дає необхідний поштовх по-новому дивитись на існуючі уявлення суспільства про минуле та на те як суспільство вписує це минуле у теперішнє. Метою дослідження є показати, що історична пам'ять є гармонічною частиною постмодерного сьогодення, а також що процеси в історичній пам'яті відтворюють в собі особливості описані постмодерністами. Саме тому, на думку автора, методологія постмодернізму надає необхідні інструменти для нового погляду на проблеми *memory studies* в контексті сучасних інформаційних технологій. У дослідженні на основі праць видатних вчених виділені характерні ознаки постмодерної методології такі як: відсутність істини, шизофренічність, стан потоку, постійна рухливість та мінливість; все можна сприймати як текст; смерть гранднаративів; заміна часу на простір; ризоматичність. Далі в основній частині роботи історична пам'ять розглядається з точки зору цих характерних ознак. Досліджуючи історичну пам'ять, на думку автора, її слід розділяти на декілька рівнів: від індивідуального до наднаціонального, коли зіштовхуються взагалі діаметрально протилежні точки зору. Такий перехід до різних рівнів пам'яті дозволяє наочно продемонструвати наявність протиріч та нелогічності в історичній пам'яті. Також при розгляді текстуальності історичної пам'яті, вказується що з розвитком сучасних технологій історична пам'ять перетворюється зі звичайного тексту на кібертекст та гіпертекст. Все це доводить, що історична пам'ять є органічною частиною постмодерну, що дозволяє створювати нові підходи для захисту та розвитку історичної пам'яті в сучасних інформаційних суспільствах. Варто зазначити, що саме постмодерність історичної пам'яті дозволяє їй змінюватись та еволюціонувати, а також зберігатись в найжорсткіших умовах. Також зазначимо, що новизна даної роботи полягає в тому, що вона уточнює важливість розуміння історичної пам'яті саме як частини постмодерності, адже зазвичай в роботах присвячених історичній пам'яті описується саме заміна зацікавленості дослідників з історії події на історію людини, але не описується яким чином пам'ять вписується в постмодерну сучасність.

Ключові слова: історична пам'ять, постмодернізм, методологія постмодернізму.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Питання, пов'язані з дослідженням історичної пам'яті, сьогодні знаходяться у мейнстрімі сучасних соціогуманітарних досліджень. Можна сказати, що починаючи з так званого «пам'ятевого повороту» актуальність *memory studies* постійно зростає (Білосток, 2019, с. 13-14). Для України питання, пов'язані із дослідженням історичної пам'яті, на тлі війни на Сході країни з 2014 року та повномасштабного вторгнення 2022 року, стають не просто актуальними, а такими, що буквально дозволяють зберегти ідентичність українців.

Досліджуючи питання історичної пам'яті часто можна зустріти інструментальний підхід до цього явища. Адже історична пам'ять сприймається лише як набір функцій, що дозволяють зберегти та передати ідентичність певної спільноти, або, навпаки, розглядаються можливості маніпулювання пам'яттю, що може призводити до втрати ідентичності спільнотою або її забуття (Ассман, 2014, с. 92). Не можна сказати, що таке сприйняття історичної пам'яті є помилковим. Саме такий погляд дозволяє зрозуміти за допомогою яких механізмів та засобів зберігається та передається пам'ять наступним поколінням. Виникнення політики пам'яті та процесу глобалізації пам'яті є результатом саме інструментального погляду на історичну пам'ять. Такий підхід, не дивлячись на свою виправданість, має обмеження та є таким, що звужує коло можливих рішень проблем пов'язаних з пам'яттю (Коллективна пам'ять, примирення і міжнародні

Corresponding authors:

¹ Київський столичний університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-8681-5467>
E-mail: k.dzihora.asp@kubg.edu.ua

відносини, 2023, с. 98-110). В умовах сучасного світу, де швидкість передачі інформації та її кількість можуть змінює швидкість розвитку людства, гуманітарні питання потребують більш всебічного аналізу, зокрема такого явища як історична пам'ять (Шацька, 2011, с. 28). З огляду на сказане доволі перспективним здається погляд на історичну пам'ять крізь оптику постмодернізму, або, можливо, краще сказати з точки зору культурної логіки пізнього капіталізму. Тому що тільки за умов радикальної плюральності (Вельш, 2004, с. 16), яким є постмодернізм, можна повною мірою розкрити дуже ірраціональну та емоційну історичну пам'ять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядаючи проблеми *memory studies*, не можна оминати вже класичних роботи дослідників та дослідниць з різних країн: Моріс Альбвак, П'єр Нора, Ян Ассман, Алейда Ассман, Пол Коннертон, Ентоні Сміт, Барбара Шацька, Ерик Гобсбаум, Теренс Рейнджер. Праці цих людей в межах *memory studies* стали важливою віхою в розвитку досліджень проблем колективної пам'яті. З вітчизняних дослідників можна відзначити наступних: Алла Киридон, Віра Дононова, Лариса Нагорна, Наталія Яковенко, Ірина Ковальська-Петренко. Використовуючи знакові роботи про постмодернізм, можна виділити певні спільні риси, що описують постмодернізм або культурну логіку пізнього капіталізму. Це відчувається у працях Ж. Дельоза і Ф. Гватарі «Що таке філософія?» (Дельоз, Гватарі, 2015), «Капіталізм і шизофренія: Анти-Едіп» (Дельоз, Гватарі, 1996); Ж. Бодрієра «Симуляції та симулякри» (Бодрієр, 2004), Ф. Джеймсона «Постмодернізм або культурна логіка пізнього капіталізму» (Jameson, 1991); В. Вельша «Наш постмодерний модерн» (Вельш, 2004), Ж.Ф. Ліотара «Ситуація постмодерну» (Ліотар, 1995), З. Баумана «Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства» (Бауман, 2008). Безпосередньо зв'язок постмодерністської методології та історичної пам'яті простежується в статтях Г. Корж «Постмодерністська трансформація історичної пам'яті» (Корж, 2011) та Ф. Анкерсмита «Постмодерністська «приватизація» минулого» (Анкерсмита, 2009).

Мета статті - розглянути явище історичної пам'яті крізь оптику постмодерністської методології.

Методологія дослідження. Бажання впливати на концептуальні рамки які суспільство накладає на минуле, інакше кажучи впливати на істо-

ричну пам'ять з боку різних акторів суспільства, призводить до різних результатів. Деякі впливи на історичну пам'ять залишаються надовго та можуть мати величезний вплив на подальший розвиток суспільства, інші ж впливи зазнають невдач та призводять до появи конфліктів та розколів. В наш час минуле перестає бути сталим, воно також рухається та змінюється як і наше постмодерне теперішнє. Навіть не дивлячись на те, що сучасні технічні засоби дозволяють практично кожному фіксувати минулі події, все одно здається, що від цього минуле стає тільки більш рухливим та змінним. Адже змінюються не події минулого, а те як ми їх пам'ятаємо. На наше пам'ятання минулого впливає багато факторів, які постійно впливають на процеси запам'ятовування, пригадування та забування. Саме постмодернізм надає можливість для розуміння процесів в історичній пам'яті спільноти та окремої людини. При розгляді постмодернізму як явища в історії філософії та відповідної методології складно визначити їх сутність, адже на момент схоплення постмодернізм є вже чимось іншим, ніж те, що було. Чимось такий стан нагадує принцип невизначеності в фізиці, коли ми не можемо одночасно знати координати та швидкість мікрочастинки. Але ми все ж таки можемо виділити характерні ознаки цього періоду в історії людства, адже неможливість фіксації, стан потоку – це вже наявна характерна риса (Зигмунт, 2008, с. 28-30). Те, що є необмеженим та неузгодженим в стані постійних змін, можна приблизно описати наступними шістьма пунктами:

1. Відсутність істини;
2. Шизофренічність, стан потоку, постійна рухливість та мінливість;
3. Все можна сприймати як текст;
4. Смерть гранднаративів;
5. Заміна часу на простір;
6. Ризоматичність.

Спіраючись на ці методологічні положення, спробуємо прослідкувати, як вони реалізуються при описі історичної пам'яті.

Виклад основного матеріалу

Відсутність істини.

Історична пам'ять – це емоційне, нетривке, суперечливе явище, що використовують для підтвердження власної тягlosti та легітимності, а ще вона допомагає зберегти ідентичність через унікальний погляд на історичний процес. Тобто історична пам'ять не зберігає якусь конкретну правильну та об'єктивну картину перебігу пев-

них історичних подій, вона просто задає унікальну концептуальну рамку, що формує погляд спільноти на власне минуле. Цікаво, що навіть в межах цієї рамки можуть існувати суперечливі погляди на історію. Наприклад, Україна до 24 лютого 2022 року могла мати певні сентименти щодо радянського минулого, тому що історична пам'ять того періоду дозволяла такі погляди. Початок повномасштабного вторгнення Росії в Україну призвів до зміни самої рамки поглядів на минуле, що ми як нація та суспільство активно переживаємо зараз. Якщо ж ми піднімемось на рівень вище, де будуть присутні різні національні історичні пам'яті, то ми побачимо не тільки різноманіття в оцінці тих чи інших історичних подій чи персон, можна буде спостерігати настільки різні погляди на історію та перебіг часу, що навіть важко уявити як взагалі все це можна порівнювати. Історична пам'ять може мати істину лише в індивідуальних поглядах її носіїв, але ця істинність моментально буде випаровуватись після зміни погляду. Важливим тут є відзначити, що відсутність істини в історичній пам'яті насправді не є чимось деструктивним. Адже на певних проміжках часу між людьми в спільноті може виникати узгодженість поглядів, які можна з певною натяжкою вважати локальною істиною. Але сама відсутність істинності в пам'яті дозволяє зберігатись спогадам які наразі не входять в рамку (Киридон, 2014), а також така ситуація надає можливості спільноті переглядати свої погляди на минуле та усувати помилки минулого, до яких могла призвести неправильна рамка (Ассман, 2014, с. 151). Тому відсутність істини в історичній пам'яті є безперечним фактом який дозволяє розвиватись та змінюватись спільнотам.

Шизофренічність, стан потоку, постійна рухливість та мінливість.

Досліджуючи історичну пам'ять складно не побачити певну шизофренічність цього явища, що проявляється навіть на моменті намагання зрозуміти сутність цього терміну. Також саме наповнення історичної пам'яті може мати доволі суперечливий характер. Адже коли спільнота обирає події та постатей які будуть репрезентувати її ідентичності, ці постаті та події стають мітологізованими, іноді взагалі втрачаючи свої початкові сенси та ідеї (Сміт, 2013, с. 40-42).

Також виникають доволі цікаві зміни коли офіційна історична пам'ять, яку надає держава через школу та різні комеморативні практики, вступає в суперечку з пам'яттю, яка існує в колі родини

або спільноти що є частиною держави, але має власний погляд на певний перебіг історичних подій (Додонов, 2017). Такий діалог пам'ятей існує завжди та має на меті несвідому ціль створити максимальну плюральність пам'ятей. Якщо розглядати шизофренію як психічну хворобу можна казати, що «психіка працює як оркестр без диригента» (Шизофренія), це можна побачити й в тому як розвивається історична пам'ять. Цікаво в цьому відзначити, що навіть якщо з'явиться, так би мовити, «диригент пам'ятей», який би намагався вказувати – що пам'ятати, а що забувати, то історична пам'ять від цього не перестає бути шизофренічною, адже навіть у випадку тоталітарних суспільств та/або тоталітарних диригентів історична пам'ять буде потребувати постійних ревізій для підтримки легітимності вождя, партій, фіурера, тощо.

Зрозуміло, що такий перегляд буде призводити до створення суперечної та шизофренічної картини. Уникнути шизофренічності спогаду неможливо, адже, по-перше, він фрагментарний, а, по-друге, під час пригадування спогад реконструюється наново, що призводить до певного спотворення його трактування. Навіть індивідуальні спогади людина може сприймати по-різному з часом і пригадувати різні нові деталі в залежності від цього сприйняття. Тому ставитися до шизофренічності історичної пам'яті теж можна по-різному, іноді це дозволяє протистояти та зберігати ідентичність під натиском офіційної пам'яті певним спільнотам, але іноді цю шизофренічність використовують для підсилення та легітимації тоталітарних та деспотичних режимів, перетворюючи пам'яті окремих спільнот на загальну картину, де всі підпорядковані єдиному початку.

Це можна прослідкувати на прикладі Третього Райху, де за допомогою масових акцій, парадів і фестивалів стверджувалось існування вічної, істинної та автентичної цивілізації (Коннертон, 2013, с. 70-73). Також варто застерегти від того, що шизофренічність не означає неможливості побудувати сталу та зв'язну картину минулого в історичній пам'яті, це означає, що ми приречені на постійне уточнення та видозмінення пам'яті, не втрачаючи тяглості. Хоча зрозуміло, що іноді для збереження спадкоємності пам'ятей може набувати доволі контроверсійних форм.

Все можна сприймати як текст.

Сприйняття пам'яті як тексту цілком справедливе, адже будь-які образи чи дії які людина

запам'ятовує, пригадує, забуває мають сенс лише в межах певної соціальної реальності, що артикулюється через різні мови (Halbwachs, 1968: 35-36). Соціум надає людині не тільки інструменти для розшифрування та впорядкування власних спогадів, а і стає активним інструментом для створення спогадів. На загальний погляд на пам'ять як на набір текстів не є чимось новим, ще за часів Платона застосовувались метафори пам'яті як глиняних табличок, надалі це була книга та палімпсест, звісно, метафори пам'яті не обмежувались лише метафорами письма, але так чи інакше всі метафори мають пряме, чи опосередковане відношення до тексту (Ассман, 2014, с. 159). Пам'ять наповнюється та реконструюється за допомогою мови, яка своєю чергою формує унікальний текст з яким може взаємодіяти людина. Що до історичної пам'яті яка є повністю соціальним явищем, то тут ми можемо казати не просто про сприйняття пам'яті як тексту, а про метатекстуальність, інтертекстуальність, гіпертекстуальність (Татаренко, 2011), кібертекстуальність (Завадський, 2005).

Через дослідження історичної пам'яті ми починаємо розуміти як вона формується, які чинники на неї впливають, як виникають та закріплюються комеморативні практики, все це створює певний метатекст, який пояснює та впливає на зміст історичної пам'яті. Інтертекстуальність історичної пам'яті простежується через схожі комеморативні практики. Після «пам'яткового» повороту ми можемо казати про те, що світом поширилась політика пам'яті (Киридон, 2014). Доволі промовисто про це каже С. Лефран у своїй статті «Глобалізація пам'яті»: «Усі використовують ті ж самі слова (спільна пам'ять, обов'язок перед пам'яттю, жертви, правда, рани, а також геноцид і т.д.) і нагадують ті ж самі лейтмотиви (наприклад «той, хто, забуває, приречений на повторення історії»), щодо яких ніхто й не подумав дослідити їхню правильність» (Коллективна пам'ять, примирення і міжнародні відносини, 2023). Отже, вже це поширення спільних поглядів на те як правильно поводитись з пам'яттю показує її інтертекстуальність.

Під кібертекстуальністю історичної пам'яті необхідно розуміти наступне: це такий вид текстуальності, який виникає під час перенесення та взаємодій з текстом у кіберпростір. Коли людина працює з текстом на комп'ютері або іншому пристрої, який дозволяє таку роботу, людина одразу взаємодіє з неймовірною кількістю різних текстів такі як: інтерфейс операційної системи, інтер-

фейс програми для обробки печатного тексту, сам текст з яким працює людина, але це лише верхівка айсберга, адже паралельно сам комп'ютер виконує певні дії, а також людина може залучати інше програмне забезпечення включно з штучним інтелектом, що може докорінно впливати на текст, з яким людина працює. В цьому прикладі розглянуто доволі вузьку ситуацію, адже коли людина взаємодіє з кіберпростором вона завжди буде отримувати багато додаткової інформації у вигляді текстів. Тому на базовому рівні під час певних комеморативних подій (днів пам'яті) інформація о цих подіях в кіберпросторі буде змішуватись з іншими текстами, причому ці тексти у кожної людини будуть різними, що і призводить до утворення кібертекстуальності історичної пам'яті.

Неможливо обійти тут особливості репрезентації історичної пам'яті та пам'яті взагалі в сучасних соціальних медіа. Саме в цій площині поняття кібертекстуальності набуває свого повноцінного значення. Ця тема дослідження є доволі перспективною, але наразі вона виходить за рамки даного дослідження. Гіпертекстуальність, звісно, пов'язана з кібертекстуальністю, але вона репрезентує іншу сторону взаємодії пам'яті та тексту. Наприклад, сьогодні в містах пам'яті, музеях, культових місцях можна побачити так звані «qr-коди», в яких зашифроване посилання на текстові або аудіо матеріали, які виступають в ролі електронного гіда. Таким чином, можна сприймати такий простір як гіпертекстовий, де саме місце відсилає вас до іншого тексту який допоможе розшифрувати саме місце.

Особливість з точки зору історичної пам'яті полягає в тому, що вона таким чином структурується відповідно за допомогою таких посилань. Також тут можна згадати, наприклад, книгу В. Агеєвої «Марсіани на Хрещатику. Літературний Київ початку ХХ століття» (Агеєва, 2023). В даній книзі авторка, описуючи життя та творчість письменників, відсилає читачів за допомогою qr-кодів в тексті до реальних місць в Києві, де жили та працювали митці. Це теж своєю чергою створює гіпертекст, що дозволяє по-новому розшифрувати місто та може виступати путівником по місцях пам'яті одразу під час читання книги.

Смерть гранднартивів.

Одна із критичних зауваг до терміну історична пам'ять, це суперечність між історією та пам'яттю, адже історія завжди передбачає певну нарацію

в той час, як спогад – це завжди щось емоційне, фрагментарне, та і взагалі спогади протистоять наративу як такому (Киридон, 2016, с. 85). Цікаво прослідкувати – що відбувається з наративами після так званого “пам’ятевого поворота” [Білосток, 2019, с. 47], коли зміст пам’яті стає важливим для дослідження суспільних процесів. Історична пам’ять формує новий метанаратив поглядів на історію людства, тепер у центрі уваги не історія події, а історія людини, стало важливим те, як пам’ятають історичні події. Такі праці як «Винайдені традиції», (2015), «Уявні спільноти» (Андерсен, 2001), «Як суспільства пам’ятають?» (Коннертон, 2013) описують соціальну природу національних мітів та надають інструменти для деконструкції цих мітів. Змінення оптики поглядів на власну історію призвело до демократизації пам’яті, що дало можливість почути інші погляди на історію.

Врешті решт, можна констатувати, що утворилось умовно два протилежних процеси: перший створює нові наративи, які є більш демократичними та локалізованими, тоді як другий процес постійно деконструє нові наративи. Цей процес доволі чітко можна простежити в Україні, де будь-які зміни в офіційній історичній пам’яті призводять до їх жвавого аналізу та деконструкції з боку контрпам’яті (Додонов, 2017). За великим рахунком актуальна пам’ять спільноти живе між цими двома процесами, які не дають пам’яті застоюватись. Паралельно з цим різні спроби створити гранд-наратив призводять тільки до того, що він все одно розпадається на частини, наприклад, це прослідковується у імперському міті Російської Федерації, в якому вся її історія – це вічна боротьба із Заходом за збереження цнотливості Росії (Снайдер, 2023, с. 121-169).

Вибудова такого наративу потребує постійної ревізії історії, а при участі країни у міжнародному інформаційному обміні, навіть попри цензуру, в таких умовах побудувати сталий та тотальний міт стає складно. Але важливо зазначити, що існування сталого, навіть тотального погляду на історію і не потрібно для успішної роботи пропаганди. Достатньо мати можливість контролювати концептуальні рамки історичної пам’яті, а все що буде в них входити дозволяє суспільству навіть в умовах диктатури працювати згладжено, маючи ілюзію певного вибору. За намаганням створити гранд-наратив в тоталітарних суспільствах ще необхідно активно слідкувати, адже сучасна інформаційна епоха створює свої правила, тому

тоталітарні конструкції можуть не витримати тиску постійного потоку інформації, з іншої сторони не можна просто відкидати можливість створення тотального гранд наративу, питання в тому чи буде він успішно працювати для суспільства в тоталітарній країні.

Завдяки історичній пам’яті та її демократизації ми можемо побачити шалений вир різних наративів, що конкурують або доповнюють один одного. Врешті решт, цей стан постійних змін призводить до створення нових, більш досконаліх, форм суспільної пам’яті, але цей процес також може породжувати бажання закарбувати та не змінювати те, що вже існує, що призводить до утворення тоталітарних наративів. Такі тоталітарні наративи можуть бути доволі небезпечними та впливовими, адже вони теж породжені постмодерною дійсністю, а тому можуть мати багато інтерпретації у заданих межах, що може призвести не тільки до соціальної поляризації, але і до реальних конфліктів та воєн.

Заміна часу на простір

В студіях пам’яті (memory studies) перетворення часу на простір є доволі знаковою складовою дослідження розвитку пам’яті як суспільного явища. Наприклад в монографії А. Ассман з доволі промовистою назвою «Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам’яті» є такі рядки: «В історичній картинній галереї час стає простором, а саме простором пам’яті, де відбуваються її конструювання, репрезентація та вивчення» (Ассман, 2014: 64). Так, концепція місць пам’яті П. Нора (Нора, 2014) буквально говорить, що пам’ять може бути репрезентована місцем. Можна навести наступну аналогію, що місце пам’яті – це такий собі храм, тільки там людина спілкується не з Богом, а з історією своєї спільноти. Мабуть, перше, що спадає на думку, це різні меморіали, що призначені вшановувати жертв або прославляти подвиги спільноти. І це дійсно ті місця, де пам’ять спільноти спілкується з членами цієї спільноти.

Це відбувається в різний спосіб: через освіту, через сімейні спогади та власні рефлексії та переживання. А тому в просторі утворюється особливе місце, де перетинаються різні пам’яті, тому кожен член групи пригадає з одного боку щось своє особливе, але з іншого – це особливе вписується в загальну історію місця пам’яті, стаючи органічною частиною цього місця. Такі місця стають важливою складовою для реконструкції історичної пам’яті спільноти, а також важливою час-

тиною репрезентації цієї спільноти. Меморіали, пам'ятники, музеї – це лише перший шар розуміння місць пам'яті, адже насправді цей концепт може бути поширеним на будь-який об'єкт, що дозволяє реконструювати спогад або його репрезентувати. Це стосується спільноти будь-якої складності, від сім'ї до націй та наднаціональних утворень. Тому що заміна пам'яті на простір – це значно більше, ніж просто виділення знакових та культових місць.

Як зазначає П. Нора, змінилось загальне ставлення до подій та спадщини як таких (Нора, 2014, с. 62-70). Тому навіть незначна подія копіює всі ознаки великої події. Або, якщо точніше сказати, це відчуття особливого хронотопу місця в якому перебуває людина. Тобто ми перебуваємо в ситуації коли поряд з місцями пам'яті, що утворились під час певних історичних подій, наприклад, меморіальний комплекс Бабин Яр, так і з симулякрами таких місць, де люди винайшли історію для такого місця, як наприклад Парк «Київська Русь» в селі Копачів на Київщині.

На практиці відрізнити симулякр місця та «природне місце пам'яті» буде можливо лише подивившись на дату створення, але відчуті різницю практично неможливо, якщо людина, для якої це місце є важливим, буде сприймати його саме як місце пам'яті й неважливо як довго воно існує. Це підводить нас до думки, що практично все, що нас оточує, може перетворитись зі звичайної речі на щось, що містить певний сенс або спогад. Таким чином, ми буквально бачимо та відчуваємо як час перетворюється на простір. Цей процес є доволі динамічним, він насправді передбачає постійну деконструкцію та перезбірку різних місць, щось забувається, щось нове пригадується, утворюючи цікавий візерунок, де суспільні спогади впливають на організації та впорядкування фізичного простору спільноти. Але ця картина була б неповною без урахування того як пам'ять взаємодіє з кіберпростором.

По-перше, сьогодні будь-яка подія так чи інакше потрапляє в кіберпростір. Навіть відсутність телефону та інтернету десь у віддаленому від цивілізації місці, не може гарантувати повну відсутність кіберпростору, адже супутники все одно можуть зафіксувати якусь подію. Тобто можна сказати, що кіберпростір це постійний наглядчик, який постійно фіксує дії людини у вигляді великої кількості метаданих. По-друге, це перекладання функції пам'яті на сучасні технічні засоби. Це, на перший погляд, не значна

зміна, адже люди з часів виникнення писемності перекладали функції пам'яті на технічні засоби, але суттєва зміна полягає в тому, що сучасні технічні засоби можуть взаємодіяти з вашими спогадами. Розмова про цю взаємодію піде далі, на цей час для нас є важливим зафіксувати, що тепер час замінюється не тільки на фізичний чи метафоричний простір, а і на кібернетичний простір. Підсумувати все можна наступним чином: час закарбовується у вигляді сукупності спогадів що утворюють пам'яті. Але сама по собі пам'ять може бути нетривкою, щось може забутись, щось пригадується, а щось взагалі вигадується наново, тому пам'ять потребує постійної реконструкції, тому виникають різноманітні простори спогаду які виконують функцію реконструкції та нагадування. Все це наочно демонструє перетворення часу на простір.

Ризоматичність.

«Логіко-філософський трактат» Людвіга Вітгенштайна починається з тези, що «світ є все, що є подією» (Вітгенштайн, 1922). Це стосується історичної пам'яті, адже вона буквально зібрана із різних подій. Події, які потрапляють в простір історичної пам'яті, не можуть існувати окремо як події в собі, адже їх унікальний характер розкривається лише у взаємозв'язку з іншими подіями які також наявні в історичній пам'яті спільноти. Цей взаємозв'язок важливий, адже саме він дозволяє нам говорити про існування відмінних пам'ятей. Те, яким чином історична подія вписується та називається у поєднанні з іншими подіями, дозволяє нам говорити про українську історичну пам'ять, польську історичну пам'ять тощо. Хоча якщо ми уявимо пам'ять як лінію яка впорядковує події в пам'яті певної спільноти, то достатньо нам придивись ближче до історичної пам'яті спільноти і знову можна побачити велику кількість таких ліній, але згрупованих за певним принципом. Так, наприклад, спогади про Голодомор будуть відрізнитись не тільки в різних містах та селах України, а і на рівнях родин. Хоча сьогодні спогади про Голодомор є важливою частиною історичної пам'яті України, очевидно, що при детальному розгляді ця трагедія буде набувати різних форм у травматичних спогадах. Тому тут постійно можна буде збільшувати або зменшувати масштаб вивчення спогадів, і щоразу ми бачитимемо лінії спогаду що розповідатимуть унікальну історію події.

Якщо візуалізувати актуальну історичну пам'ять, ми дійсно можемо побачити щось на

кшталт ризом, де лінії пам'яті перетинаються, об'єднуються, зливаються, поглинаються, відмирають (забуваються). В залежності від масштабу змінювався б і сам вигляд ризом [Deleuze, Guattari, 1987, с. 6-28]. Вона не мала б сталих кордонів чи центрів, все знаходилось б у постійному русі та змінах. Для пам'яті, можливо, метаформа ризом надто громіздка, адже вона включає стільки всього, що можна розгубитись та втратити цілісну картину історичної пам'яті. Хоча з іншого боку сама по собі історична пам'ять такою і є: невловимою, яку необхідно постійно відновлювати, захищати, зберігати, нагадувати, репрезентувати, повертати тобто певним чином фіксувати, але ця фіксація завжди є химерною. Коли ми намагаємось наново відновити спогад, ми створюємо новий спогад, який є лише симулякром того спогаду який ми намагались ухопити. Це і є відчуття ризомності історичної пам'яті – намагання зафіксувати хоч щось із бурхливого потоку спогадів.

Висновки.

Вище розглянуті пункти наочно демонструють, що історична пам'ять цілком вписується в постмодерністський дискурс. Такий погляд на пам'ять дозволяє побачити як ризики та виклики, так і нові можливості для розвитку історичної пам'яті суспільства.

Хоча Г. Корж у своїй праці зазначає, що «важливо зазначити, що актуальна сучасність ширша за постмодерн, тому дослідження конфігурації історичної пам'яті в сучасній культурі не може бути обмежене тільки постмодерністським контекстом» (Корж, 2011), все ж таки зважаючи сучасний стан розвитку інформаційних технологій та ті виклики які цей розвиток кидає гуманітарній сфері, ми повинні враховувати постмодерністський контекст історичної пам'яті. Саме в цьому контексті виникає розуміння змінності, емоційності та поверхневості різних версій історичної пам'яті. Саме на цьому тлі можна відчувати та побачити можливості для діалогу пам'ятей, а також протидії сучасним проявам тоталітаризму.

Список використаних джерел

- Аляйда Ассман. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Пер. з нім. К. Дмитренко, Л.Доронічева, О.Юдін. Київ : Ніка-Центр, 2014. 440с.
- Коллективна пам'ять, примирення і міжнародні відносини: Коллективна монографія, наук. ред. Н. Масловські, А. Шептицький; наук. ред. укр. видання А. М. Киридон, С. С. Троян; пер з польськ. В. Ф. Саган. Київ : Ніка-Центр, 2023. 200с.
- Шацька Барбара. Минуле – пам'ять – міф. Пер. з пол. Олесь Герасим, наук. ред. Андрій Павлишин. Чернівці : Книги – ХХІ, 2011. 248 с.
- Вельш Вольфганг. Наш постмодерний модерн. Пер. з нім. А.Л. Богачова, М. Д. Кулатаєвої, Л. А. Ситніченко. Київ : Альтерпрес, 2004. 328 с.
- Корж Г. Постмодерністська трансформація історичної пам'яті Світогляд - Філософія – Релігія : 36. наук. пр. Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2011. № 1(1)
- Анкерсміт Франклін. Постмодерністська «приватизація» минулого. пер. з англ. І. Реброва, В. Склокін Україна модерна. Київ : *Критика*, 2009. № 4 (15). С. 246–272.
- Бауман Зигмунт. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства. Пер з англ. І. Андрущенко. Київ : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія". 2008. 109 с.
- Дельоз Жіль, Гватарі Фелікс. Що таке філософія?. Пер. з франц. Я.Тарасюк. Київ : Астролябія, 2015. 270 с.
- Бодріяр Жан. Симулякри і симуляція. Пер з франц. В. Ховхун. Київ : Видавництво Соломії Павличко "Основи". 2004. 230 с.
- Jameson Fredric. Postmodernism, or, The cultural logic of late capitalism. Durham : Duke University Press. 1991. p. 438.
- Дельоз Жіль, Гватарі Фелікс. Капіталізм і шизофренія : Анти-Едіп. Пер. з франц. О.Шевченка. Київ : КАРМЕ – СІНТО, 1996. 384 с.
- Ліотар Жан-Франсуа. Ситуація постмодерну. пер. з франц. Ю. Джулай. *Філософська і соціологічна думка*. 1995. Вип. 5-6. С. 15-38
- Киридон А. Гетеротопії пам'яті : Теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті. Київ : Ніка-Центр, 2016. 320 с.
- Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху. Пер. з англ. М. Климчука і Т. Цимбала. Київ : Ніка-Центр. 2013. 278 с.
- Додонов Р. О. Трансформація концепту «історична пам'ять» у постмайданній Україні. *Культурологічний вісник. Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпрянини*. 2017. Вип. 38. Том 2. С. 25–32.
- Шизофренія URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%B8%D0%B7%D0%BE%D1%84%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%96%D1%8F>

- Коннертон Пол. Як суспільства пам'ятають. Пер. з англ. С.Шліпченко. Київ : Ніка-Центр, 2013. 184 с.
- Halbwachs Maurice. La mémoire collective. Presses Universitaires de France. Paris, 1968. 205 p.
- Татаренко А. Л. «Гіпертекст», «гіпертекстуальність», «ергодична література» : походження та окремі аспекти функціонування термінів. *Studia Slavistica : збірник науков.статей / упор.і відп.ред.: С. Пахомова, Я. Дзюганик.* Ужгород : О. Гаркуші, Вип. 11 : *Елімінація мовних бар'єрів.* 2011. С. 102-116.
- Завадський Ю. Кібертекст і ергодична література: типологічна модель мережевої літератури Еспена Дж. Аарсета. *Studia Methodologica.* 2005. №16. С.54-59.
- Агеєва Віра. Марсіани на Хрещатику. Літературний Київ початку ХХ століття. Київ : Віхола. 2023. 408 с.
- ЗагінКіноманів.РадянськапропагандапроУКРАЇНУвкіноURL:https://youtu.be/UMMe0KV14NA?si=vKjsVzuH_j7z9o6L (дата зверення 03.06.2022)
- Винайдення традиції. За ред. Е. Гобсбаума та Т. Рейнджера. Пер. з англ. М. Климчука. Київ : Ніка-Центр, 2015. 444 с.
- Андерсен Б. Уявлені спільноти. Київ : Критика, 2001. 272 с.
- Снайдер Тімоті. Шлях до несвободи : Росія, Європа, Америка. перекл. з англ. Г.Герасим. Львів : Човен, 2020. 392 с.
- Нора П'єр. Теперішнє, нація, пам'ять. пер. із фр. А. Рєпи. Київ : ТОВ «Видавництво «Кліо», 2014, 272 с.
- Вітгенштайн Людвіг. Логіко-філософський трактат. URL:<http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/vitgen.html> (звернення 14.01.2024)
- Deleuze Gilles, Guattari Felix. A Thousand Plateaus Capitalism and Schizophrenia translator B. Massumi. Minnesota:University of Minnesota Press. 1987. P. 632

References

- Assmann, A. (2014). Spaces of memory. Forms and transformations of cultural memory Kyiv: Nika-Centre Publishing House. 440
- Collective memory, reconciliation and international relations: Collective monograph(2023). Kyiv: Nika-Centre Publishing House.440
- Shatska, B. (2011). Past - memory – myth. Chernivtsi : Books – XXI Publishing House. 248.
- Welsch, W. (2004). Our postmodern modern. Kyiv : Alterpress Publishing House.328.
- Korzh, G. (2011). Postmodern transformation of historical memory. Worldview - Philosophy - Religion: Collection. of science pr. Sumy: SHEI "UABS NBU" No. 1(1)
- Ankersmit, F. R. (2001) The Postmodernist «Privatization» of the Past. Ukraine is modern. Kyiv: Critique No. 4 (15). 246–272
- Bauman, Z. (2008) Globalization The Human Consequences. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy Publishing House. 109
- Deleuze, G, Guattari, F. (2015). What is philosophy?. Kyiv: Astrolabia..207
- Baudrillard J. (2004). Simulacra and simulation. Kyiv: Publishing House of Solomia Pavlychko "Osnovy".230
- Jameson, F. (1991). Postmodernism, or, The cultural logic of late capitalism. Durham : Duke University Press. 438.
- Deleuze, G., Guattari, F. (1996) Capitalism and schizophrenia: Anti-Oedipus. Kyiv: KARME – SINTO.384
- Lyotard, Jean-Francois. (1995). The postmodern situation. trans. from French Yu. July. Philosophical and sociological thought Vol. 5-6. 15-38
- Kyridon, A. (2016). Heterotopias of memory: Theoretical and methodological problems of memory studies. Kyiv: Nika-Centre Publishing House. 320.
- Smith, A.D. (2013). Nations and Nationalism in a Global Era. Kyiv: Nika-Centre Publishing House.278.
- Dodonov, R. (2017). Transformation of the concept of "historical memory" in post-Maidan Ukraine: Culturological Bulletin: Science and Theoretical Yearbook of Nyzhnia Naddnpirianshchyna (the Lower Dnieper Ukraine)/.№38(2). 25-32.
- Schizophrenia URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%B8%D0%B7%D0%BE%D1%84%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%96%D1%8F>
- Connerton, P. (2013). How Societies Remember Kyiv: Nika-Centre Publishing House. 184.
- Halbwachs, M. (1968) La mémoire collective. Presses Universitaires de France. Paris. 205.
- Tatarenko, A.L. (2011) "Hypertext", "hypertextuality", "ergodic literature": the origin and certain aspects of the functioning of the terms. *Studia Slavistica: a collection of scientific articles*, edited by: S. Pakhomova, Ya. Dzhoganyk. Uzhhorod: O. Harkushi, Vol. 11: Elimination of language barriers. 102-116.
- Zavadskyi, Y. (2005). Cybertext and ergodic literature: Espen J. Aarset's typological model of network literature. *Studia Methodologica.* No. 16. 54-59.
- Ageeva, V. (2023). Martians on Khreschatyk. Literary Kyiv of the early 20th century. Kyiv: Vikhola. 408.
- Zagin, Kinomaniv. Soviet propaganda about UKRAINE in cinema URL: https://youtu.be/UMMe0KV14NA?si=vKjsVzuH_j7z9o6L
- The Invention of Tradition (2015) Edit by E.Hobsbawm and T. Ranger. Kyiv: Nika-Centre Publishing House. 444
- Anderson, B. (2001). Imagined Communities Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Kyiv., Kritika. 272.

- Snyder, T. (2023). *The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America*. Lviv: Choven, pp.92
- Nora, P. (2014) *Present, nation, memoire*. Kyiv: "Clio Publishing House" LLC. 272.
- Wittgenstein L. (1922) *Tractatus Logico-Philosophicus* URL:<http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/vitgen.html>
- Deleuze, G., Guattari, F. (1987). *A Thousand Plateaus Capitalism and Schizophrenia* translator B. Massumi. Minnesota:University of Minnesota Press. 632.

Kyrylo, Dzihora - graduate student of the specialty «Philosophy»

Faculty of Social Sciences and Humanities Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University (Kyiv, Ukraine)

E-mail: k.dzihora.asp@kubg.edu.ua

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8681-5467>

HISTORICAL MEMORY IN THE MIRROR OF POSTMODERN METHODOLOGY

Abstracts

The paper examines the phenomenon of historical memory through the prism of postmodernism. In contemporary research on memory studies, historical memory is often viewed only as a tool for preserving and disseminating identity. This view is not bad, as it allows for the creation of certain institutions for working with memory, as well as the unification of approaches and practices, but it also loses the understanding of the emotionality and plurality of historical memory. Especially in wartime, problems in the historical memory of a community become even more important and can affect the emotional state of society. All of this gives the necessary impetus to take a fresh look at the existing perceptions of society about the past and how society inscribes this past in the present. The research aims to show that historical memory is a harmonious part of the postmodern present, and that the processes in historical memory reproduce the features described by postmodernists. That is why, in the author's opinion, the methodology of postmodernism provides the necessary tools for a new look at the problems of memory studies in the context of modern information technology. The study, based on the works of prominent researchers, identifies the characteristic features of postmodern methodology, such as: the absence of truth, schizophrenia, a state of flux, constant mobility and variability; everything can be perceived as a text; the death of grand narratives; the replacement of time with space; rhizomaticity. Historical memory is considered in terms of these characteristic features in the main part of the paper. The author believes that research of historical memory should be divided into several levels, from the individual to the supranational, when diametrically different points of view collide. Transition to different levels of memory allows us to clearly demonstrate the existence of contradictions and illogic in historical memory. When considering the textuality of historical memory, it is also pointed out that with the development of modern technology, historical memory is transforming from ordinary text to cybertext and hypertext. All of this proves that historical memory is an organic part of postmodernity, which allows the creation of new approaches to protecting and developing historical memory in modern information societies. It is worth noting that it is the postmodernity of historical memory that allows it to change and evolve, as well as to be preserved in the most difficult conditions. It should also be noted that the novelty of this work is that it clarifies the importance of understanding historical memory as part of postmodernity, because usually works on historical memory describe the replacement of researchers' interest in the history of an event with the history of a person, but do not describe how memory fits into postmodernity.

Key words: historical memory, postmodernism, methodology of postmodernism.

© The Author(s) 2024

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 11.03.2024

Accepted date 05.03.2024

Published date 11.04.2024

How to cite: Кирило, Дзигора. Історична пам'ять у дзеркалі постмодерної методології. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 19 (96). P. 40–48.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-04>